

(1) *Këto do jenë turkesha, jo greke, - thashë unë.* (Xhaferi 3/2010:245) (probabilitet).

Rasti (1) '*këto do të jenë turkesha*' është një shembull tipik i akronisë kohore, e përcaktuar kjo nga një raport identifikues midis temës (*këto*) dhe remës (*turkesha*), të cilin e realizon folja *jam*. Ky funksion i foljes *jam* e cila del në rolin e një mjeti lidhës, karakteristik edhe për shumë gjuhë të tjera (Halliday & Matthiessen, 2004:69), e paraqet raportin **temë - remë** për të tashmen e dëftores si barazim (=) / mosbarazim (≠), ndërsa për rastet *do të jem, do të kem* probabël (∈).

(2) (a) *-Ky është Ardi, - i tha, - një shok i afërt e Laertit.* (Kongoli, 2011:92). **temë** (ky) = **remë** (është Ardi).

(b) *Siç duket do të jem hiperboreal nga ata që rrojnë tej Pollit dhe atëherë fjalët e mia të ngrirat, sa pa arrirë në veshët e të nxehtëve, shkrinin.* (Noli, 2/1988:110). **temë** (unë) ∈ **remë** (do të jem hiperboreal).

Format supozuese shprehin një raport kohor parakohësie në lidhje me format përkatëse të së ardhmes. Kështu, e ardhmja e përparme shpreh një raport paskohësie në lidhje me çastin e ligjëritimit dhe parakohësi në lidhje me një veprim të së ardhmes.

(3) *Ana ka emrin e nënës suaj, por kur ajo të rritet njerëzit do ta kenë gjetur ilaçin e kolerës.* (Blushi, 2010:236).

Forma homonime supozuese shpreh një raport parakohësie në lidhje me çastin e ligjëritimit.

(4) *Mund ta marrim me mend se si dikush në Shqipëri do të ketë qenë aq i pasjellshëm, sa do ta ketë pyetur shkëlqesinë e tij, lordin, se sa e lashtë ishte familja e tij.* (Konica, 2/2001:284).

Në rastin kur shprehet supozim, veprimi i supozuar nuk vendoset në raport kohor me një veprim tjetër.

(5) *Do të jenë dashur shumë vjet që nga zbulimi i thjeshtë i një alfabeti e deri te zhvillimi i një letërsie. Lind pyetja: Kur do të ketë nisur të shkruhet shqipja?* (Konica, 2/2001:299)

E njëjta pasqyrë del edhe për të ardhmen e përparme të së shkuarës. Kur përdoren në kuptimin e të ardhmes ato karakterizohen nga kuptimi kohor i paskohësisë në raport me një veprim të caktuar, veprim ky domosdoshmërisht i shprehur prej një ndërtimi tjetër foljor ose i nënkuptuar. Në këtë kuptim kohor këto forma përdoren në periudhat hipotetike.

(6) (a) *Po të kish ndodhur vdekja e plakut, kur i biri ndodhej në Petërsburg, pa fjalë, Vera do të ish ndodhur në varrim; dhe Gjilpëra ish i sigurt se Vera do t'i kish dhënë atë të puthur që në varret, ndoshta, që në kishë brënda.* (Konica, 2/2001:164).

(b) *Njoh shumë të tjerë që do të ishin bërë myslimanë në qoftë se do të kishin regjimin e bagëtive.* (Blushi, 2010:9).

Kur shprehin supozim karakterizohen nga raporti kohor i parakohësisë në lidhje me një veprim ose çast të së shkuarës, çast ky i rrokshëm prej kontekstit gjuhësor:

(7) *Kalorësi do ta kish gjetur këtë kalë në sheshin e luftës, kushedi se si, dhe i qe hedhur në shpinë në luftim e sipër.* (Xhaferi, 3/2010:42).

Kundërvënja kohore e formave supozuese homonime me të ardhmen e së shkuarës del jo shumë e qartë falë aspektit të pakryer të foljes. Është vështirë të dallohet nëse kemi përdorim me vlerën e së ardhmes apo me vlerë modale të probabilitetit të këtyre formave.

(8) (a) *Edhe ai do të dëshironte të më përcillte sa më parë.* (Xhaferi, 3/2010:337).

(b) *Laerti do të vinte me siguri i veshur me kostum, pranë tij, megjithëse pa kravatë, unë s'do të dukeshë keq për shembull me kostumin e zi, ...* (Kongoli, 2011:197).

ii. Kuptimet modale të formave me do

Parashtrimi i raporteve kohore të ndërtimeve foljore *do + lidhore* na jep mundësinë për të zbuluar lidhjet e mundshme mes kohës, aspektit e modalitetit si kategori gramatikore. Duke marrë për bazë klasifikimin e Palmer-it për modalitetit, në *'propositional modality'*⁴ (epistemik, evidencial) dhe *'event modality'*⁵ (deontik, dinamik) (Palmer 2001:8-9), vërejmë se ndërtimet modale të probabilitetit, të cilat shprehin vlerësimin e folësit ndaj statusit të veprimit të shprehur ndaj foljes, karakterizohen nga modaliteti **epistemik**⁶:

(9) *Me sa duket – arsyetonte kryetari – do të ketë rënë ndonjë herë në zjarr.* (Loli 2001:12).

dhe **evidencial**:

(10) *Diçka do t'i ketë ndodhur hetuesit tim, që nuk arriti ta përfundojë.* (Loli 2001:106).

Në gjuhën shqipe nuk ka shënjes gramatikore për të diferencuar modalitetin epistemik nga ai evidencial kur përdoret forma *do + lidhore*. Për një diferencim të tillë shërben prania e sintagmave që shënojnë evidencën përkatëse, si *'nuk arriti ta përfundojë'* në rastin (10), ose konteksti gjuhësor.

⁴ Në shqip mund të përdoret termi *modalitet i gjendjes*, pasi “lidhet me qëndrimin e folësit ndaj vlerës së vërtetë ose të gjendjes faktike të veprimit” (Palmer, 2001:70).

⁵ Mund të përdoret termi *modlitet i ngjarjes*, pasi “modaliteti deontik dhe dinamik u referohen ngjarjeve jo aktuale, që nuk kanë ndodhur por janë potenciale për të ndodhur” (Palmer, 2001:70).

⁶ Vjen nga greqishtja *epistime* (επιστήμη) “dije,” nga greqishtja jonike *epistasthai* “të di si t’ia dal mbanë, kuptoj,” fjalë për fjalë “qëndroj sipër,” nga *epi-* “sipër, afër” + *histasthai* “qëndroj”.

Në ndërtimet e kohës së ardhme modaliteti del më i larmishëm. Modaliteti **epistemik**, përfundim i një analize logjike ose bindjeje të brendshme, është rasti më i rëndomtë i përdorimit të së ardhmes:

(11) *Djemtë e mi do të martohen në fshat aty ku një ditë bashkë me fëmijët e tyre do nderojnë varrin tim.* (Blushi 2010:46).

Modaliteti **evidencial** është rezultat i zotërimit prej folësit të të dhënave evidenciale, informacionit, njohjes së rrjedhës faktike të ngjarjeve etj.:

(12) *Këndonjësit do gjejnë shumë gjëra për të cilat kanë për të qeshur mi kurriz'e auktorit.* (Noli 1/1988:342).

Modaliteti deontik⁷ del më i larmishëm se llojet e tjera të modalitetit. Ai shfaqet si

- **detyrim** në formën e direktivës:

(13) *Askush nuk do të prekë mish nga kafshët e Ibrahimit.* (Blushi, 2010:34).

- **detyrim** në formën e urdhrit:

(14) *Sado mall të kesh, sado aht, atë gjë s'do ta bësh.* (Blushi 2010:203).

- **detyrim** në formën e këshillës:

(15) *Do hash diçka të ëmbël, mundësisht hurma me ujë kur perëndon dielli, dhe ky është iftari. Pastaj do falësh namazin e mbrëmjes.* (Blushi 2010:2003).

Modaliteti dinamik ndeshet vetëm si modalitet i **vullnetit**. Format e të ardhmes të karakterizuara nga ky lloj modaliteti shprehin

- **dëshirë**:

(16) *Vëllai i Mihalit nuk e mbajti dot zemërimin dhe thirri: Ibrahim o derr, me dorën time do të ther.* (Blushi 2010:42).

- **ofertë**:

(17) (a) *Mihali do të rrijë në shtëpinë time.* (Blushi 2010:42).

(b) *Ju ndoshta do të donit një kakao, - iu drejtua Rudianit.* (Kadare 2009:69).

- **premtim**:

(18) *Do ta jap, i tha Kabi, por duhet të më japësh një peng.* (Blushi 2010:337).

- **vendim**:

(19) *Sonte do të rri këtu, i tha Aliu.* (Blushi 2010:51).

Nga shqyrtimi i kuptimeve modale të ndërtimeve foljore me *do* në gjuhën shqipe, vërejmë se kuptimi kohor i të ardhmes shfaqet si kuptim parësor në raport me modalitetin vetëm në rastet kur ato shprehin modalitet epistemik (11) dhe evidencial (12) të sigurisë. Në rastet kur shprehin modalitet deontik (13-15) dhe dinamik (16-19) funksioni parësor i këtyre ndërtimeve nuk është ai kohor por modal, duke dalë në plan të parë, ndërsa kuptimi kohor

⁷ Termi *deontik* vjen nga folja e greqishtes së vjetër *dhi* (δει), që *do të* thotë “duhet,” dhe përkatësisht nga paskajorja *dhéon* (δέον) “e duhura, ajo që duhet të bëhet” (Κλαίρης/Μπαμπινιώτης, 1999:84).

del dytësor. Në ndërtimet modale të probabilitetit merr rëndësi aspekti si kuptim semantik-gramatikor dhe jo koha

iii. Kundërvëniet semantike e gramatikore mes ndërtimeve të së ardhmes me *do* dhe atyre të probabilitetit

Nga parashtrimi i mësipërm i raporteve kohore dhe modale të ndërtimeve me *do* në gjuhën shqipe dallojmë se për format e të ardhmes është karakteristik modaliteti epistemik, evidencial, deontik dhe dinamik. Ndërtimet modale të tipit *do të jem / do të kem* janë ndërtime modale epistемike dhe evidenciale. Por ndryshe nga modaliteti epistemik dhe evidencial i të ardhmes, i cili karakterizohet nga siguria e folësit në lidhje me veprimin e shprehur prej foljes, modaliteti i probabilitetit është modalitet epistemik i gjasës, i mundësisë për të qenë i vërtetë ky veprim. Kundërvëniet modale **siguri // gjasë** nuk justifikon transpozicionin modal nga e ardhmja në të tashmen. Pasiguria e formave të së ardhmes në lidhje me realizimin faktik të veprimit (Agalliu 1968:134) është një element që lidhet me gjykimin tonë, të receptuesit dhe jo të folësit, mbi realizimin faktik të veprimit në realitetin jashtëgjuhësor dhe jo me kuptimin semantik-gramatikor të ndërtimeve të së ardhmes. Siç e theksuam më lart modaliteti epistemik dhe evidencial i të ardhmes është modaliteti i sigurisë dhe jo i hipotezës apo mundësisë.

Në të gjitha format e të ardhmes është i pranishëm kuptimi kohor i paskohësisë në lidhje me çastin e ligjëritimit ose me një çast të caktuar të së shkuarës. Ndërtimet modale karakterizohen nga kuptimi kohor i njëkohësisë, parakohësisë ose akronisë. Në rastet e akronisë funksioni kohor i foljes është zëvendësuar prej atij identifikues. Kjo kryesisht për foljen *jam*. Kundërvëniet nuk është vetëm **paskohësi // njëkohësi / paskohësi** por edhe **kuptim kohor // akroni**. Jo vetëm folja *jam* por edhe foljet e tjera përmbushin funksionet kohore tipike për të tashmen e dëftores. Nga ana tjetër, të gjitha foljet që dalin në ndërtimet modale të probabilitetit karakterizohen nga vazhdueshmëria ose përsëritshmëria në raport me çastin e ligjëritimit, pra nga aspekti i brendshëm imperfekt (Cipo 1952:50). Dalja vetëm e këtij grupi foljesh në ndërtimet e probabilitetit nuk mund të shpjegohet përmes zhvendosjes kohore. Në qoftë se **zhvendosja kohore** e të ardhmes në të tashmen do të përdorej në gjuhën shqipe si mjet modal për të shprehur *probabilitet*, atëherë kjo nuk duhej të përbënte një dukuri me karakter përjashtues, dhe rezultati i pritshëm do të ishte që, çdo folje e përdorur në kohën e ardhme të dilte me këtë vlerë modale në ndërtimin përkatës të tipit me *do*. Por ky nuk është rasti në gjuhën shqipe.

Është për t'u theksuar se edhe e tashmja e lidhore, kur përdoret me vlerë hamendësuese në pyetje të tipit '*Të jenë këto turkesha?*' karakterizohet nga të njëjtat kuptime dhe raporte kohore me ato të ndërtimeve modale të probabilitetit. Kjo pyetje mund të marrë disa përgjigje të mundshme:

a. *Po janë. / Jo, nuk janë.* (kur folësi është i sigurt për statusin e gjendjes)

b. *Mund të jenë. / Duhet të jenë. / Do të jenë. etj.* (kur folësi nuk është i sigurt për statusin e gjendjes)

Në rastin (b) kemi tri gjykime epistemike të ndryshme të folësit të bazuara në analizën e tij logjike ose në të dhënat e zotëruara prej tij: spekulativ, deduktiv dhe supozues (Palmer, 2004:8). Në rastin '*Mund të jenë.*' kemi një përfundim të mundshëm, spekulativ, pasi folësi nuk zotëron të dhëna evidenciale apo njohje të mjaftueshme mbi objektin e thënies. Në '*Duhet të jetë.*' kemi konkluzionin e vetëm të mundshëm, deduktiv, bazuar në përpunimin e të dhënave evidenciale ose në arsyetimin logjik mbi rrethanën e dhënë në bazë të përvojës vetjake. Në rastin '*Do të jenë.*' kemi një përfundim të arsyeshëm, supozim, pasi folësi e gjykon veprimin e shprehur prej foljes me shumë gjasa për të qenë i vërtetë. Të tri kuptimet e ndryshme modale lidhen me foljet modale *mund*, *duhet* dhe pjesëzën modale *do*. Të tria këto elemente të sistemit modal të gjuhës shqipe modifikojnë në mënyra të ndryshme kuptimin e foljes së lidhore *të jenë*. Struktura e tyre është **element modal + lidhore**. Ajo që mbetet për të sqaruar është se përse *do*-ja si element modal nuk arrin të dalë si e tillë edhe në bashkëvjajtje me lidhoren e foljeve që shënojnë veprim të tipit *do të mësojë*. Kjo mendojmë se lidhet me kushtëzimin e natyrës semantike-gramatikore që vepron në gjuhën shqipe, praninë e aspektit të brendshëm në foljet që dalin në ndërtimet e probabilitetit të tipit *do të jetë*. Edhe ndërtimi i tipit *do të jetë duke ardhur*, i cili përdoret për shprehjen e modalitetit të probabilitetit në gjuhën shqipe, përmes përcjellores siguron aspektin imperfekt të foljes.

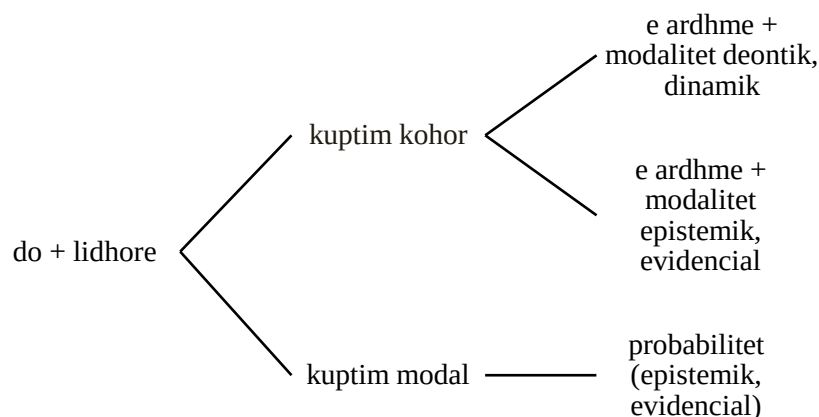
Në bazë të parashtrimit të mësipërm mund të shprehem se është më e dobishme të kërkojmë shprehjen e modalitetit të probabilitetit të konstruktit *do (modale) + lidhore (hamendësuese) imperfekte*.

iv. Diakronia si mbështetje e sinkronisë

Për ne merr një rëndësi të veçantë njohja e origjinës së formës me *do të* së ardhmes, pasi "rrethanat që kanë formuar këtë gjendje na ndriçojnë natyrën e vërtetë të saj" (Saussure 2002:112). Formimi i të ardhmes në gjuhën shqipe është bërë brenda gjedhes ballkanike, e ndryshme nga ajo e gjuhëve neolatine perëndimore. Është krejt e natyrshme që kuptimet e ndryshme modale që shprehin format foljore të shikohen në lidhje me tipologjinë përkatëse, së cilës ato i përkasin. Shqyrtimi dhe krahasimi i gjendjes sinkronike me atë diakronike të fazës së dokumentuar të shqipes, që përkon me bashkekzistencën e formave të vjetra të së ardhmes *kam të punoj*, *kam me punue* dhe lindjen e formave të reja të tipit *do të shkruaj*, *kam për të shkruar*, na jep mundësinë të japim një përgjigje të kënaqshme në lidhje me pyetjet e shtrura në fillim të këtij artikulli.

Përgjithësimi i të ardhmes me *do* në gjuhën shqipe është bërë përmes konkurrimit të trajtës *kam të shkruaj* prej dy trajtave të tjera të së ardhmes: *do të shkruaj* dhe *kam për të shkruar* (Mansaku 2011:17). Konkurrimi është bërë

jo vetëm në një kuptim të caktuar gramatikor por në të gjitha kuptimet semantike-gramatikore që mbartnin këto ndërtime. Pikërisht te zëvendësimi i konstrukteve *kam + lidhore* prej atyre *do + lidhore* ne shikojmë edhe polifunksionalitetin e elementit **do**, të cilin mund ta përmbledhim në dy prirje kryesore: a) funksion semantik-gramatikor: kuptimi modal i domosdoshmërisë, probabilitetit, mundshmërisë; b) funksion gramatikor: kuptimi kohor i të ardhmes. Kjo nuk ka rezultuar me një klasifikim në përputhje me prirjen e zhvillimit të tyre, pasi kuptimet kohore dhe ato modale pleksen midis tyre, herë duke dalë ai kohor e herë ai modal në plan të parë. E konsiderojmë të drejtë trajtimin e konstruktit *do + lidhore* si një konstrukt polifunksional, kuptimi kohor i të cilit është një ndër funksionet e tij, dhe jo si një konstrukt të së ardhmes së dëftores që realizon edhe funksione të tjera modale. Vlen të theksohet se disa kuptime modale, si ai i domosdoshmërisë apo i detyrimit janë të pandashme nga kuptimi i kohës së ardhme, ndërsa kuptimi modal i probabilitetit është i mëvetësishëm.

BIBLIOGRAFI

- Agalliu, F., *Vëzhgime mbi kuptimet e disa trajtave kohore*, SF 2/1968, f. 129-135.
 Cipo, K., *Sintaksa*, Tiranë, 1952.
 De Saussure, F., *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002.
 Demiraj, Sh., *Rreth kategorive gramatikore të mënyrës dhe të kohës në gjuhën shqipe*, SF nr. 3, 1977, f.101-129.
 Demiraj, Sh., *Gramatikë historike e gjuhës shqipe*, “8 Nëntori”, Tiranë, 1986.
 G.GJ.SH., *Gramatika e Gjuhës Shqipe, vëllimi 1, morfologjia*, botim i Akademisë së Shkencave, Tiranë, 2002.
 Halliday M.A.K., & Matthiessen, Ch., *An introduction to functional grammar*, Third edition, Hodder Arnold, London, 2004.
 Likaj, E., *Mbi format analitike në gjuhën shqipe*, SF nr. 3, 1987, f. 121-129.
 Lloshi, Xh., *Shënime për fjalën dhe togfjalëshin*, SF nr. 4, 1966, f. 185-201.

- Mansaku, S., *Tipologjia e së ardhmes së tipit kam të shkoj në kontekstin e lidhjes gjuhësore ballkanike*, Albanohellenika nr.4, Athinë, 2011.
- Palmer, F.R., *Mood and modality*, (Cambridge Textbooks in Linguistics), 2nd edn. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Topalli, N., *Koha e ardhme e mënyrës dëftore në gjuhën shqipe*, SF nr.4, 1980, f. 109-145.
- Χρήστος Κλαιρής / Γεώργιος Μπαμπινιώτης, *Γραμματική της νέας ελληνικής*, II, Αθήνα, 1999.

VEPRA TË SHFRYTËZUARA

- B. Blushi, *Të jetosh në ishull*, Tiranë, 2010.
- B. Xhaferi, *Vepra letrare 3*, Arbëria, Tiranë, 2010.
- F. Kongoli, *Si-do-re-la*, Botimet Toena, Tiranë, 2011.
- F. Konica, *Vepra 2*, Dudaj, Tiranë, 2001.
- F. Noli, *Vepra 2*, Tiranë, 1988.
- I. Kadare, *E penguara*, Onufri, Tiranë, 2009.

MIRELA XHAFERRAJ (MITRO)

**MËNYRA DËSHIRORE E SHQIPES DHE MODALITETI I
DËSHIRËS NË GJUHËN GREKE**

Në sistemin foljor të shqipes e të greqishtes hasim trajta kohore dhe mënyrore analoge, por edhe trajta specifike për secilën gjuhë. Një nga specifikat e shqipes është mënyra dëshirore me trajtat e saj kohore, e cila nuk haset me trajta të veçanta në gjuhën greke. Kjo mënyrë foljore karakteristike për shqipen, rruga e formimit të trajtave të saj foljore, përdorimi dhe modaliteti që ato shprehin, mënyra e përkthimit të tyre në gjuhën greke, modaliteti i dëshirës në gjuhën greke, trajtat foljore me të cilat shprehet si edhe përkthimi i këtyre trajtave në shqip përbëjnë objektin e këtij punimi.

Fjalë kyçe: dëshirore, modaliteti i dëshirës, folje, përkthim, shqip, greqisht.

Mënyra dëshirore është një nga mënyrat e foljes, e cila haset që në fazat e hershme të gjuhëve indoevropiane. Gjuha shqipe është një nga gjuhët në të cilat trajtat e dëshirores janë pjesë e sistemit të sotëm foljor, kur kjo mënyrë e greqishtes së vjetër nuk ekziston me trajta të posaçme foljore në greqishten e re dhe funksionet e saj kryhen nga mënyra të tjera të foljes. Në gjuhën shqipe foljet në mënyrën dëshirore paraqiten me trajta të posaçme, nëpërmjet të cilave folësi shpreh një dëshirë në formë urimi apo mallkimi dhe përdoren kryesisht në fjali të pavarura, por mund të përdoren edhe në fjali të nënrenditura kushtore e lejore të paraprirë nga lidhëzat nënrenditëse, *në, edhe në* ku shprehin kuptimin modal të mundshmërisë. Sipas Demirajt¹ dëshirorja e shqipes duhet të ketë një moshë relativisht të vjetër, gjë që dëshmohet nga përdorimi i saj në të gjitha funksionet e njohura në të gjitha të folmet e shqipes, përfshirë këtu edhe ato të arbëreshëve të Greqisë dhe Italisë. Pikëpamje të ndryshme ekzistojnë edhe për rrugën e formimit të trajtave foljore të dëshirores. Sipas Meyer-it dhe Pekmezit zanafilla e dëshirores qëndron te e kryera e lidhore së latinishtes, ndërsa sipas Bopp-it dhe Pedersenit ajo e ka zanafillën te “aoristi” i lidhore, mendimin e këtij të fundit e mbështesin edhe Domi e Demiraj².

¹ Sh. Demiraj, *Gramatika Historike e Gjuhës Shqipe*, Tiranë, 1986, 888.

² Për një paraqitje të hollësishme të argumentave mbi zanafillën e dëshirores, si edhe për prejardhjen e formantit *-sh-* / *-fsh-*, shih Sh. Demiraj, *vep. e cit.*, 1986, 890 – 896.

Mënyra dëshirore në gjuhën shqipe ka dy kohë, të tashmen dhe të kryerën. Për secilën kohë formohen trajta të posaçme foljore. Trajtat e kohës së tashme janë forma sintetike të cilat formohen duke i shtuar temës së dëshirores mbaresat *-a, ø, -të, -im, -i, -in*. Tema e dëshirores formohet duke i shtuar temës së foljes, e cila zakonisht është tema e së kryerës së thjeshtë, por mund të jetë edhe tema e pjesores, prapashtesën *-fsh-*, ose alomorfit e saj *-sh-/-ç-*.

E tashmja e dëshirores		
Tema foljore	Prapashtesa	Mbaresa
<i>lexo-/ hap-/ zën-</i>	<i>-fsh-; -sh-/-ç</i>	<i>-a/-ø/-të/ -im/-i/-in</i>
<i>lexofsha/hapsha/ zënça</i>		

Folja në të tashmen e dëshirores shpreh dëshirën e folësit në formë urimi ose mallkimi, për kryerjen e një veprimi në çastin e ligjëritimit, ose pas tij, siç do të vëmë re edhe në shembujt e mëposhtëm. Duke qenë se në greqishten e re nuk ekziston dëshirorja si mënyrë me forma të posaçme, paraqet interes të vërejmë se si përkthehen në greqisht format e dëshirores së shqipes. Kemi përdorur për këtë një korpus shembujsh marrë nga përkthimi në greqisht nga origjinali (shqip), për të shmangur kështu ndërhyrjen e mundshme të një gjuhe ndërmjetësuese, të romaneve të Ismail Kadaresë “Gjenerali i ushtrisë së vdekur” dhe “Çështje të marrëzisë”. Nga shqyrtimi i këtyre shembujve vërejtëm se për të në shumtën e rasteve për përkthimin në greqisht të së tashmes së dëshirores së shqipes përdoret lidhorja, shembujt (1), (2), (3), e cila edhe në shqip në mjaft raste mund të përdoret në vend të dëshirores, pra për të shprehur të njëjtin modalitet.

1) *Jo më kot dërguan atë. Zoti e ndihmoftë!* (Gj.U.V. 18) – *Δεν τον έστειλαν άδικα. Ο Θεός va τον βοηθήσει!* (Σ.N.Σ. 22)

2) *Ndoshta e kalon, - tha gjenerali. – Dhashtë Zoti!* (Gj.U.V. 173) – *Μπορεί να το ξεπεράσει, είπε ο στρατηγός. Ο κύριος va δώσει.* (Σ.N.Σ. 205)

3) *Mos qofshi! mallkonte ajo. S'ka tapi.* (Ç. M. 83) – *Να μη σώσετε! τους καταριόταν αυτή. Δεν υπάρχουν τίτλοι.* (Σ.N.Σ. 76)

Mohorja e dëshirores formohet me pjesëzën mohuese *mos*, shembulli (3) dhe në gjuhën greke ajo jepet nëpërmjet mohores së lidhore formuar përsëri nga pjesëza mohuese *μην (mos)*. Për të përkthyer foljet në dëshirore në greqisht përdoret gjithashtu edhe urdhërorja, shembulli (4). Në shembullin (5), e njëjta shprehje *pash Zotin* është dhënë me shprehjen e greqishtes *για τ' όνομα του Θεού*, që për nga kuptimi dhe elementet leksikore që e përbëjnë i afrohet më shumë asaj.

Mënyra dëshirore e shqipes dhe modaliteti i dëshirës në gjuhën greke

Edhe në shembullin (6) është përdorur urdhërorja *ζήτω* për të dhënë dëshiroren *rroftë*, e vetmja urdhërore e vetës së tretë të greqishtes së vjetër, e cila është ruajtur dhe përdoret edhe në greqishten e re.

4) *Mbushma* edhe një herë, **pash** Zotin! (Gj.U.V. 175) – *Ξαναγέμισέ μου το ποτήρι, κάνε μου τη χάρη!* (Σ.Ν.Σ. 208)

5) *Dëgjoheshin klithmat*: “*kthehu mor jevg*”, “*ndalojini ata*”, “*hiqe, pash Zotin, atë revole*”. (Ç. M. 90) - *Ακούγονταν κραυγές: «γύρνα από κει που 'ρθες, μωρέ γύφτο!», «πιάστε τον!», «για τ' όνομα του Θεού, τι δουλειά έχει αυτό το πιστόλι;»* (I.T. 83)

6) Si zakonisht, Iliri ishte në një mendje me mua për gjithçka, me përjashtim, ndoshta të britmave **rroftë** ky, **rroftë** ai, që mua më qenë dukur veçanërisht pa kuptim. (Ç. M. 29) – *Όπως συνήθως, ο Ιλίρ συμμεριζόταν σ'όλα τη γνώμη μου, εκτός ίσως από τις κραυγές ζήτω αυτό και ζήτω εκείνο, που εμένα μου 'χαν φανεί εξαιρετικά ακατανόητες.* (I.T. 32)

7) Tani **mbetsh me shëndet**, se po ikim. (Gj.U.V. 100) – *Σε χαιρετάμε τώρα, πρέπει να φύγουμε.* (Σ.Ν.Σ. 121)

Në shembullin (7) përdoret dëftorja e greqishtes për të dhënë dëshiroren, përkatësisht e tashmja dhe e pakryera. Shprehja *mbetsh me shëndet* përkthehet nëpërmjet së tashmes së foljes përshëndes, *σε χαιρετάμε* (të përshëndesim).

8) Armiku, armik mbetet edhe i vdekur **qoftë**. (Gj.U.V. 176) – *Ο εχθρός, εχθρός μένει, έστω και πεθαμένος.* (Σ.Ν.Σ. 209)

9) *Po me se t'i zëvendësosh? tha ai. Në vend të “rroftë” të thuash “vdektë populli!”?* (Ç. M. 29) – *Όμως με τι να τις αντικαταστήσεις; είπε. Αντί για «ζήτω» να λέγαμε «θάνατος στον λαό!»;*

Në shembullin (8) dëshirorja *qoftë* jepet duke i paravendosur pjesores pasive *πεθαμένος*, ndajfoljen *έστω*, e cila ka funksion ndajfoljor në greqishten e re, por në greqishten e vjetër ishte veta e tretë e urdhërores së foljes (*ειμί*) *jam*, pra në thelb kjo dëshirore jepet me një urdhërore.

Në shembullin (9) dëshirorja *vdektë* jepet me një emër (*vdekje*), pra shprehja “*vdektë populli*” jepet me një shprehje të barasvlershme nga ana kuptimore «*vdekje popullit*» por jo folje + emër si në shqip, por emër + emër.

Kur e tashmja e dëshirores është në fjali të nënrenditura kushtore dhe lejore ajo mund të përdoret edhe për të shprehur veprime të mundshme të së ardhmes, pa shprehur dëshirën e folësit. Në këto raste këto fjali ndërtohen me lidhëzat nënrenditëse *në, edhe në*, shembujt (10), (11).

10) *Të ta them që tani, zotni, - ia bëri tek e fundit - në pastë* ndonjë vejushë kësaj nahije, mos ma ki merakun, në mos... (Z.33)

11) *Dhe në e dëgjofsha*, s'i bëj dot zë. (Z. 20)

Shembulli i dhënë në gramatikën e Akademisë: *Edhe në rënça* do të arrij të mbështetem pas murit, nëse përkthehet në gjuhën greke fjalia e nënrenditur lejore do të mbetet po e tillë e paraprirë prej lidhëzës lejore *και αν*,

ndërsa folja do të vendoset në lidhore: *Και αν πέσω, θα καταφέρω να κρατηθώ από τον τοίχο.*

E kryera e mënyrës dëshirore është nga trajtat foljore të cilat nuk kanë përdorim të dendur gjatë ligjëritimit. Ato janë trajta analitike të cilat formohen nga e tashmja e dëshirores së foljeve ndihmëse dhe nga pjesorja e foljes.

E kryera e dëshirores e shqipes		
Folje ndihmëse në të tashmen e dëshirores	Pjesore	
<i>paça</i>	<i>qofsha</i>	<i>mbjell-ë / ndenj-ur</i>

E kryera e dëshirores përdoret për të shprehur dëshirën e folësit, në formë urimi a mallkimi, për veprime të së shkuarës. Ajo haset kryesisht në shprehje të tipit: *Ju pastë lënë uratën!* etj. Në gjuhën greke kjo shprehje mund të jepet nëpërmjet lidhore: *Την ευχή του να 'χετε!* Kjo shprehje në fakt i referohet të ardhmes e jo të shkuarës, por është shprehja e cila ka kuptimin më të afërt me shprehjen e shqipes.

E kryera e dëshirores mund të përdoret gjithashtu, ndonëse rrallë, edhe në fjali të nënrenditura kushtore, ashtu si edhe e tashmja, ndërtuar me lidhëzën nënrenditëse *në*³.

Modaliteti i dëshirës në gjuhën greke

Mënyra dëshirore (*ευκτική*) nuk ka trajta të posaçme foljore në greqishten e re, ndërkohë që ka qenë një ndër katër mënyrat e foljes të greqishtes antike. Në të gjitha kohët foljet në mënyrën dëshirore merrnin mbaresat e kohëve historike, përveç vetës së parë njëjës dhe të tretë shumës. Karakteristikë e mënyrës dëshirore ishte se format foljore të saj përpara mbaresave merrnin zanoren *ι*, ose grupet e zanoreve *ιη, ιε*⁴. Por gjatë evoluimit të gjuhës, dëshirorja u mënjanua nga përdorimi. Kështu në periudhën e koinesë dëshirorja humbet si mënyrë më vete, me përjashtim të disa formave të ngurtësuara. Ky fenomen, sipas Browning, nuk lidhet me ndryshime tingullore të formave foljore, sepse format e dëshirores kanë qenë të ndryshme nga ato të dëftores të paktën deri në shekullin e 10-të. Funksionet e dëshirores u kryen në vazhdimësi nga lidhorja apo struktura të ndryshme perifrastike⁵.

Në greqishten e re në gramatikën tradicionale bëhet fjalë edhe për mënyra foljore sintaksore, një prej të cilave është edhe dëshirorja (*ευχετική*), e cila shpreh një urim dhe mund të formohet ose nëpërmjet lidhore duke ose pa

³ *Gramatika e gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave të Shqipërisë, Tiranë, 1995.

⁴ I. Σταματάκου, *Ιστορική γραμματική αρχαίας ελληνικής*, Αθήνα, 1968, 246.

⁵ R. Browning, *Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα*, μετάφρ. Μ. Κονόμη, Αθήνα, 1991, 47.

Mënyra dëshirore e shqipes dhe modaliteti i dëshirës në gjuhën greke

i paravendosur një prej pasthirmave *μακάρι, άμποτε, είθε* (*ah sikur, sikur*), ose nga e pakryera, aoristi dhe më se e kryera e dëftores duke ose pa u paravendosur pjesëzat e lidhore *να, ας*⁶.

Modaliteti i dëshirores në greqisht mund të shprehet nëpërmjet lidhore, shembujt (1-6). Për të parë mënyrën se si jepet në shqip gjatë përkthimit ky modalitet kemi shfrytëzuar një korpus shembujsh nga përkthimi në shqip nga origjinali i romanit “*Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*” («Zorba») i Niko Kazantzakit. Në të gjitha rastet vëmë re se përkthyesi me të drejtë ka zgjedhur të tashmen e dëshirores për përkthyer këto folje të lidhore së greqishtes që shprehin jo vetëm urime shembujt (1), (2), (3), (4), por edhe mallkime, shembujt (5), (6).

1) *Μωρέ τι να γίνεται ο καπετάν Λεμονής; φώναζε. Ο Θεός να βάλει το χέρι του.* (B. Π. 16) - *More, ç' bëhet vallë kapedan Lemonisi? – thirri. – Zoti e ndihhtë.* (Z. 11)

2) *Μπουμπουλίνα μου, να σε χαρώ, μην κάμεις μπουμ! μπουμ!* (B. Π. 51) - *Bubulina, t'u bëfsha, mos bëj bum, bum!* (Z. 45)

3) *Στην υγεία σου, μπαρμπα- Αναγνώστη, και να ζήσεις εκατό χρόνια, να πιάσεις και δισέγγονα!* (B. Π. 71) - *Shëndeti juaj, xha Anagnosti, u bëfsh njëqind vjeç! U shtofsh në soj: me stërnipër e më tej.* (Z. 63)

4) *Να γίνει καλός άνθρωπος, καλός νοικοκύρης, να παντρευτεί, να κάμει κι αυτός παιδιά και αγγόνια ...* (B. Π. 72) - *U bëftë njeri i mirë, nikoqir i zënë, u martoftë e u trashëgoftë me fëmijë e me nipër e mbesa.* (Z. 64)

5) *Να κοπεί η γλώσσα σου, κουφάλιακα! Μουρμούρισε τρομαγμένος.* (B. Π. 72) - *T'u thaftë gjuha, zgërbonjë! - tha nëpër dhëmbë i lemerisur.* (Z. 64)

6) *Ε μωρέ, που κατάντησαν οι άνθρωποι, φτου να χαθούνε!* (B. Π. 85) - *Eh, si u katandiska njeriu, uth e shpëlaftë mortja!* (Z. 76)

Një mënyrë tjetër e foljes, e cila përdoret për të dhënë modalitetin e dëshirores është edhe mënyra urdhërore, shembulli (7). Në shembullin (8) vëmë re diçka të cilën e përmendëm edhe te përkthimi i dëshirores së shqipes, përdorimi i vetës së tretë të urdhërores së greqishtes antike *ζήτω*, i foljes *ζω* (*jetoj*), që në shqip është dhënë me dëshiroren e shqipes *rroftë*.

7) *Έχε την ευχή μου, Ζορμπά, καλά έπεσες εδώ μέσα* (B. Π. 97) - *Paç uratën, Zorba, ke rënë tamam në thela!* (Z. 86)

8) *Και φώναζαν, φώναζαν ζήτω! ζήτω! Κι είχαν και μια σημαία...* (B. Π. 50) - *Ndërsa ata thërrisnin: rroftë, rroftë duke mbajtur nga një flamur në dorë...* (Z. 45)

Me dëshiroren e shqipes mund të jepen edhe shprehje foljore, shembulli (9), apo edhe shprehje emërore të cilat shprehin një dëshirë të folësit, shembujt (10 - 14). Në shembullin (9) ku folja ndodhet në lidhore, përkthyesi e ka dhënë

⁶ M.Τριανταφυλλίδης, *Νεοελληνική γραμματική της δημοτικής*, Θεσσαλονίκη, 2005, 315.

në shqip këtë shprehje foljore me një shprehje me kuptim sinonimik, ku folja ndodhet në të tashmen e dëshirores.

9) *Έμεινα τρεις μήνες μαζί της, ο Θεός να την έχει καλά, παράπονο δεν έχω.* (B. Π. 95) – Qëndrova tre muaj me të. **I faltë zoti shëndet**, s'kam ankesa. (Z. 84)

10) **Πολλά τα έτη σας!** Είπε απλώνοντας την παλάμη στο στήθος. (B. Π. 47) - **Mbeçi** me shëndet – tha duke vënë dorën në gjoks. (Z. 41)

11) *Φεύγω, είπα, καλή διασκέδαση, Ζορμπά και καλή δύναμη!* (B. Π. 55) - Po iki, - i thashë. –E **kalofsh mirë** Zorba! Mbahu burrë. (Z. 48)

12) *Πάλι καλά, είπε, δόξα σοι ο Θεός!* (B. Π. 70) - Gjene mirë, - ia bëri . Lavdëruar **qoftë** Ai atje lart. (Z. 62)

13) *Τι είπα; Ανάθεμά με αν ήξερα.* (B. Π. 98) - Të **më therç** në kuptoja gjë nga ato që thosha. (Z. 87)

14) *Λέγονται αυτά, στο Θεό σου;* (B. Π. 95) - Thuhen me fjalë këto gjëra, **pash** fenë tënde. (Z. 84)

Gjatë përkthimit mund të hasen edhe raste ku është shtuar një dëshirore, ndërkohë që në gjuhën greke nuk ka asnjë element gjuhësor që ta justifikojë atë, shembulli (15), ku përkthyesi ka shtuar shprehjen *ndjesë pastë*, ndërkohë që te origjinali në greqisht emri *παππούς* nuk përcaktohet nga një fjalë a shprehje me të njëjtin kuptim apo me kuptim të përafërt.

15) *Κι ο παππούς μου έριχνε την απαλάμη στο πρόσωπο της κορασίδας και το πασπάτευε σουρτά, τρυφερά, λιμασμένα.* (B. Π. 90) - Dhe, **ndjesë pastë**, im gjysh lëshonte dorën faqeve të çupës, ia shkonte poshtë e lartë ledhas, me lezet e i panginjur. (Z. 81)

Në shembujt (16), (17) dëshirorja e shqipes është përdorur në fjali të nënrenditura kushtore, paraprirë prej lidhëzës nënrenditëse *në*, duke përkthyer në këtë mënyrë lidhoren e greqishtes, (shembulli 16) dhe të ardhmen e dëftores, (shembulli 17), të cilat edhe në greqisht janë gjymtyrë të fjalive të nënrenditura kushtore.

16) *Άμα μου πει εμένα η γυναίκα μου περίσσιο λόγο, τι καρδιά θες να 'χω να παίζω σαντούρι;* (B. Π. 24) - **Në** i **shkaftë** gruas një fjalë më tepër, me ç' zemër t'i bie sandurit? (Z. 21)

17) *«Αν θα κάμω ποτέ μια γενναία πράξη στη ζωή μου – μουρμούρισε κοιτάζοντας τον απροσκύνητο, ανέλπιδο πολεμιστή – σε τούτον εδώ θα το χρωστώ...»* (B. Π. 56) - “**Në guxofsha** të bëj diçka në jetën time – tha nëpër dhëmbë duke vështruar luftëtarin e pashpresë e të paepur – këtëj do t'ia kem për nder”. (Z. 49)

Si përfundim mund të themi se dëshirorja e shqipes, format e posaçme foljore të dy kohëve të saj, jepen në gjuhën greke kryesisht nëpërmjet lidhore, por edhe urdhërores e dëftores. Ndërsa modaliteti i dëshirores në greqisht, përderisa është shmangr tashmë nga përdorimi dëshirorja e greqishtes antike, mund të shprehet nëpërmjet lidhore dhe urdhërores, të cilat në të shumtën e rasteve mund të përkthehen në shqip nëpërmjet dëshirores.

Mënyra dëshirore e shqipes dhe modaliteti i dëshirës në gjuhën greke

BIBLIOGRAFIA

- Gramatika e gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave të Shqipërisë, Tiranë, 1995.
- BROWNING, R., *H ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα*, μετάφρ. Μ. Κονόμη, Αθήνα (1991).
- DEMIRAJ, Sh., *Gramatika Historike e Gjuhës Shqipe*, Tiranë, 1986.
- DEMIRAJ, Sh., *Rreth kategorive gramatikore të mënyrës dhe të kohës në gjuhën shqipe*, SF 3, 1977.
- HOLTON, D. – MACKRIDGE, P. – WARBURTON – ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ, ΕΙΡ., *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*, μετάφρ. Β. Σπυρόπουλος, Αθήνα (1999).
- ΚΛΑΙΡΗΣ, ΧΡ.-ΜΠΑΜΠΙΝΙΟΤΗΣ, Γ., *Γραμματική της νέας ελληνικής*, 10^η έκδοση (2004).
- MACKRIDGE, P., *H νεοελληνική γλώσσα*, μετάφρ. Κ.Ν. Πετρόπουλος, Εκδόσεις Πατάκη (1990).
- ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ, Ι., *Ιστορική γραμματική της αρχαίας ελληνικής*, Αθήνα. (1968).
- TOPALLI, K., *Sistemi foljor i gjuhës shqipe*, Tiranë (2010).
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ, Μ., *Νεοελληνική γραμματική της δημοτικής*, Θεσσαλονίκη (2005).
- ΤΖΑΠΤΖΑΝΟΣ, Α., *Νεοελληνική σύνταξις*, Τόμος Α, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη (1991).

BURIME

- (Gj.U.V.) *Gjenerali i ushtrisë së vdekur*, Ismail Kadare.
- (Σ.Ν.Σ.) *Ο Στρατηγός της νεκρής στρατιάς*, Ισμαήλ Κανταρέ, μετάφραση από το πρωτότυπο Κωνσταντίνα Ευαγγέλου.
- (Β.Π.) *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*, Νίκος Καζαντζάκης.
- (Ζ.) *Zorba*, Kazanxaqis, përkthyer nga origjinali nga Stavri Dajo.

